

УДК 027.8:004

ШКІЛЬНИЙ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЦЕНТР: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

О.Є. Матвійчук

(Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, Україна)

У статті висвітлюється питання функціонування шкільної бібліотеки як інформаційного центру. Досліджуються концептуальні положення діяльності таких центрів, обґрунтовуються організаційно-педагогічні умови створення ШБІЦ в Україні на сучасному етапі. У статті проаналізовано погляди вчених на роль бібліотеки навчального закладу з позиції перетворення їх у інформаційні центри, медіатеки, вміщені рекомендації щодо впровадження таких центрів у практику роботи шкільних бібліотек.

Ключові слова: шкільна бібліотека, шкільний бібліотечно-інформаційний центр, медіатека.

В статье освещаются вопросы функционирования школьной библиотеки как информационного центра. Исследуются концептуальные положения деятельности таких центров, обосновываются организационно-педагогические условия создания ШБИЦ в Украине на современном этапе. В статье анализируются взгляды учёных на роль библиотеки учебного заведения с позиций преобразования их в информационные центры, медиатеки, подаются рекомендации внедрения таких центров в практику работы школьных библиотек.

Ключевые слова: школьная библиотека, школьный библиотечно-информационный центр, медиатека.

This article describes the issue of the school libraries operation like the informational centres. Conceptual regulations of the centres' activities are investigated. Educational and organizational conditions of the school information library centres making in Ukraine nowadays are proved/ The article analyses scientists' views on the role of the school libraries from the position of reorganization them into the information centres and the media. So it contains the recommendations about application of these centres to school practice.

Keywords: the school library, the school information library centre, the media.

Невід'ємною частиною освітнього процесу є бібліотека навчального закладу. Шкільна бібліотека – структурний підрозділ школи, культурний просвітницький і науково-допоміжний соціальний інститут, що забезпечує акумуляцію і загальнодоступність документально-інформаційних ресурсів, які містять і зберігають знання, накопичені в процесі розвитку людства. Сучасна шкільна бібліотека – інформаційний, автоматизований центр, який обслуговує потреби користувачів у локальному і віддаленому режимі з використанням нових інформаційних технологій.

Організація шкільних бібліотечно-інформаційних центрів в Україні потребує теоретичного осмислення функцій і завдань. Мета даної публікації – висвітлити погляди науковців і практиків щодо діяльності шкільної бібліотеки як інформаційного центру.

Аналізуючи публікації в науково-методичних посібниках, періодичній пресі можна помітити, що останнім часом в Україні посилюється увага до комп'ютеризації бібліотек, їх змістового технологічного наповнення. Більшість публікацій присвячених питанням функціонування бібліотек у сучасних умовах, це зокрема розгляд шкільної бібліотеки як поліфункціонального інституту, який виконує одночасно декілька функцій і інформаційну, освітню, розвиваючу, культурну, виховну, дозвілєву, рекреаційну [3; 4; 11; 17]. Практичний досвід реорганізації шкільних бібліотек в шкільні бібліотечно-інформаційні центри засвідчив декілька варіантів таких перетворень. По-перше, бібліотека – інформаційний центр, частиною якого є медіатека. Там збирають і каталогізують матеріали на всіх видах носіїв, забезпечуючи можливість користувачам для індивідуальної роботи. Такий центр потребує додаткових технічних засобів, приміщень, штату. Інший варіант – центр створюється окремо від

бібліотеки і знаходиться у відомстві вчителя інформатики. Цей варіант не дозволяє повністю говорити про створення загального інформаційного середовища в школі.

Враховуючи те, що часто в науковій і практичній літературі зустрічається трактування шкільної бібліотеки як „шкільного бібліотечно-інформаційного центру (ШБІЦ)”, „медіатеки” вважаємо за необхідне більш ширше розкрити ці два поняття, визначити їх спільність і відмінність.

ШБІЦ – це структурний підрозділ, що включає фонд книг, різноманітні інформаційні технічні засоби, має в наявності педагогічно зумовлений комплекс обладнання і меблів, читальний зал із робочими зонами, в яких створені умови для індивідуальної роботи та розвитку навчально-пізнавальної діяльності учнів, підвищення професійного рівня вчителів [8; 18]. На думку українського науковця А.О. Малько, головними ознаками ШБІЦ є документально-інформаційний фонд, що включає різноманітні носії інформації, відповідні автоматизовані інформаційні технології, які забезпечують ефективний пошук та використання інформації не тільки даної шкільної бібліотеки, але й вихід до регіональних та національних фондів; фахівець готовий до активної посередницької ролі між інформацією та її користувачами [7]. Програма шкільного бібліотечно-інформаційного центру розглядається як підсистема в загальній системі дистанційного освітньо-інформаційного обслуговування, що включає партнерські взаємодії з регіональними навчальними центрами, закладами освіти, методичними центрами, публічними та дитячими бібліотеками, музеями, фондами. ШБІЦ – одна із моделей шкільної бібліотеки відіграє особливу роль у навчанні, концентрує позитивний досвід шкільного розвитку, сприяє росту учнівських досягнень. В стінах такого центру проходить інтеграція всіх ресурсів, інформація перетворюється в знання. Цей кабінет № 1 служить місцем безперервної дослідницької діяльності кожного учня і педагога, тут проводиться аналіз ідей, вибудовується концепції. Такі центри здатні запропонувати ефективні шляхи для збільшення досягнень учнів, формування у них потреби у навчанні. Структура ШБІЦ включає: бібліотеку з читальним залом, комп'ютерний зал з колекцією CD-енциклопедій; фоновідеотеку із засобами індивідуального прослуховування; єдину систему каталогів; службу технічної підтримки; локальну мережу з можливістю підключення Інтернет по виділеній лінії; доступ до каталогу медіаресурсів, який можливий з будь-якого комп'ютера в школі.

Створення ШБІЦ – ядра шкільної інформаційної служби, справа не одного року, що потребує певних матеріальних затрат, творчості всього педагогічного колективу школи і найголовніше – цей процес іде паралельно з розвитком єдиного інформаційного простору в самій школі. Аналізуючи науково-методичні напрацювання вчених-бібліотекознавців, практиків-шкільних бібліотекарів слід відмітити послідовність етапів створення ШБІЦ [1; 2; 3].

Перший етап – адміністрація разом із вчителями, керівниками позаурочної роботи, бібліотекарями школи, батьками обговорюють програму створення і розвитку єдиного інформаційного середовища школи як служби інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу, як центру інфраструктури школи. Цей етап передбачає визначення техніко-тематичного складу інформаційних матеріалів бібліотечно-інформаційного центру, мова йде про оснащення бібліотеки навчального закладу комп'ютерами, іншим обладнанням для використання інформації. Вибирається приміщення, підбираються меблі, обладнання, ведеться їх облік, мобілізуються засоби школи, залучаються до реалізації задуманого зацікавлені особи, організації. Проробляються питання про кількість співробітників, їх професійні якості, можливості ремонту і підтримки в робочому стані технічних засобів: відеотехніки, комп'ютерного обладнання, проектора, магнітофона, інтелдошки [13; 15]. Наступні етапи передбачають створення місць для самостійних занять учнів з книгою та іншими інформаційними медіазасобами. Продукується раціональне розміщення меблів, обладнання, збереження нетрадиційних носіїв інформації, проводиться інвентаризація техніки, обладнання. Фонд ШБІЦ поповнюється додатковими енциклопедичними, освітніми компакт-дисками, відеоматеріалами. Тут зберігаються фонозаписи, відеозаписи, діафільми, слайди, діапозитиви, словники, CD-енциклопедії, створюється відеофонд, купується пишучий CD і передається запис на зберігання у фонди бібліотеки для подальшого використання. Створюється і розвивається електронний каталог, локальна мережа: адміністрація, навчальні кабінети, бібліотека. Підбирається необхідний персонал центру, проводиться навчання співробітників комп'ютерним та педагогічним технологіям, основам медіаосвіти, тобто підвищується інформаційна культура персоналу. Розпочинається процес поступового накопичення методичних матеріалів, які готують вчителі школи, дослідницьких творчих робіт учнів. На протязі всіх етапів іде постійне накопичення інформаційних матеріалів в електронному вигляді: нормативів, інструкцій, програм, питань білетів випускних екзаменів. За допомогою мережі Інтернет, крім пошуку інформації, учні й вчителі мають змогу спілкуватися з

учнями та вчителями інших шкіл, спільно планувати та організовувати проекти, отримувати необхідну консультацію, обмінюватися інформацією.

Всі етапи створення та завдання ШБІЦ відображаються в плані роботи. Серед основних завдань – забезпечення інформаційних потреб користувачів, проведення навчання вчителів, учнів навикам оволодіння основами комп'ютерної грамотності шляхом розробки науково-практичних семінарів; формування учнів навиків інформаційної культури, проведення на базі ШБІЦ нестандартних уроків з використання нетрадиційних носіїв інформації, популяризації книги, літератури різними формами: проведення тематичних вечорів, науково-практичних конференцій, підготовка рекомендаційних списків літератури, інформаційних бюлетенів, експрес-інформації. Критеріями оцінки ефективності виконаних завдань має стати: пізнавальна діяльність учнів, оволодіння ними інформаційної культури, оперативне доведення інформації до користувачів, можливості отримання додаткової інформації в процесі навчально-виховної та позакласної діяльності.

Питання функціонування ШБІЦ, медіатеки досліджують українські та зарубіжні вчені й практики: Н. Бірюкова, О. Громова, Л. Колосай, Г. Клімашина, А. Малько, В. Мозгова, О. Матвійчук, К. Озеров, П. Рогова, О. Ястребцева.

В сучасній літературі досить часто поряд із терміном „ШБІЦ”, використовують термін „медіатека”, який трактується як збір інформаційних ресурсів на всіх видах носіїв, спрямованих на забезпечення змісту і методики навчального процесу, виховної роботи. Одним із перших розробників проекту шкільної медіатеки є О. Ястребцева. Бібліотека-медіатека, на її думку, збирає і каталогізує матеріали на всіх видах носіїв, що забезпечує можливість користувачам для індивідуальної роботи і максимально можливий доступ до інформації [18]. Термін „медіатека”, як правило, застосовується для бібліотек, які містять інформацію на різних носіях інформації: книги, мікрофільми, аудіо-, відеоматеріали, CD і мають вихід в Інтернет. Головне завдання шкільної медіатеки – участь у освітньому процесі не забезпеченням і не допомогою в підборі посібників, а саме безпосередню участь [15].

Шкільна медіатека являє собою централізований збір друкованих і аудіовізуальних матеріалів в школі, які організовують спеціалісти відповідної професійної кваліфікації. Шкільна медіатека містить максимально можливий об'єм ресурсів і надає доступ засобами комп'ютера чи інших засобів зв'язку до додаткових джерел інформації та матеріалів. Термін „шкільна медіатека” використовують для того, щоб підкреслити, що вона функціонує одночасно як традиційна бібліотека з друкованими виданнями, так як і центр аудіовізуальних матеріалів. Її ще називають шкільною бібліотекою, центром навчальних ресурсів, центром навчальних матеріалів, ресурсним центром бібліотеки навчального закладу.

Іншу трактовку даного терміну подано в книзі „Руководство для шкільних бібліотек”. Колекція друкованих видань і автоматизованих робочих місць в конкретній школі під керівництвом професійних спеціалістів [12]. Медіатеку трактують як інструментально програмно-технічний комплекс, в бібліотечному розумінні – це спеціалізований підрозділ в рамках традиційної бібліотеки, де формуються фонди відповідних носіїв інформації: оптичний компакт-диск, комп'ютери, дискети, відеокасети, аудіокасети, музичні диски, діапозитиви. Медіатека – структура інтегруюча, має можливість використовувати і впроваджувати нові носії інформації в роботу бібліотеки, що забезпечує комплексний характер інформаційного обслуговування учнів і педагогів [15].

Медіа – це не тільки апаратні засоби, але й носії інформації, що зберігаються і розповсюджуються окремо від апаратних засобів, а крім того, власне інформація [18]. На думку О. Ястребцевої, – використання термінів ШБІЦ і медіатека має на меті підкреслення нових форм послуг із включенням нетрадиційних засобів інформації [18].

Медіатека – центр інформаційної інфраструктури освітньої установи; спеціальним чином організовані умови, які активно сприяють формуванню інформаційної культури учнів у широкому розумінні, самостійної активності, а також піднесенню професійної кваліфікації вчителів за допомогою засобів нових інформаційних технологій. В інформаційно-педагогічному середовищі, яке являє собою медіатека, стають можливими нові форми організації пізнавальної, комунікативної та креативної (творчої) діяльності всіх її користувачів, в тому числі для створення власних засобів інформації (відеоматеріалів, газет, журналів тощо), для участі в телекомунікаційних проектах [13].

У медіатеці учні залучаються до зовсім нового для них виду самостійної освітньої діяльності роботи з інформацією: вербальною, образною у формі певних образів реальних предметів та умовних образів, що використовуються в різних галузях знань (відеоінформація, аудіоінформація, звукова, графічна, символічна, текстова інформація).

Вчителі в медіатеці отримують відомості щодо педагогічної та методичної літератури про нові засоби навчання та їх використання. Тут створено умови для індивідуальної роботи вчителя з перегляду, оцінки, відбору засобів навчання, потрібних безпосередньо на уроці або в позаурочний час, для створення самодіяльних засобів творчої роботи вчителя: магнітозапису, відеозаписів, CD-ROM-технологій тощо [6].

Завдання шкільної медіатеки – надати фізичний простір і створити середовище для задоволення інформаційних потреб користувачів.

Учень, самостійно працюючи в медіатеці, має змогу читати не тільки книжки, періодику, а й об'ємну інформацію з Інтернету та з дисків, CD-ROM, прослуховувати і переглядати фоно-, магніто- й відеоматеріали, використовувати все це для підбору відомостей до написання доповідей, творів, оглядів, рефератів; підготовки до уроків, диспутів, семінарів. Він обирає тут різноманітні засоби інформації для створення самодіяльних засобів творчої роботи для навчальних або позакласних потреб, для загальношкільних заходів, виступів по шкільному радію, через відеоклуб на базі школи, для ілюстрування виступів з предмету, доповіді на семінарі. В такому центрі учень стає самостійнішим у виборі засобів, прийомів організації діяльності. Одночасно він навчається працювати з ключами медіатеки: комп'ютерними каталогами, базами даних, електронними каталогами посилань веб-ресурсів, картотеками, бібліографічними довідниками, енциклопедичними виданнями.

Впровадження засобів нових інформаційних технологій у шкільну медіатеку спроможні як модернізувати рутинну працю працівників бібліотеки, так і внести істотні корективи до навчально-виховного процесу. Працівник медіатеки за допомогою комп'ютеру, принтера, модема, веде облік бібліотечного фонду, відвідування, видача книжок, обробку статистичних даних, складає, змінює, тиражує основні документи (довідки, плани, звіти, бібліографічні списки), використовує у своїй роботі інформацію, підготовлену в національних бібліотечних центрах і отриману за допомогою телекомунікаційного зв'язку; організовує самоосвітню діяльність усіх груп користувачів. Він допомагає учням працювати не тільки з книжкою, а й з іншими інформаційними засобами (з комп'ютерними програмними засобами корекції та узагальнення знань, із CD-ROM-технологіями, відео-, діафільмами, фоно- й магнітними записами тощо); учителям підготуватися до уроків з використанням будь-яких засобів інформації, готувати разові заходи аудіо- та відеоконференції, забезпечуючи їх методичними матеріалами за допомогою баз даних; і тим, й іншим – створювати нові засоби творчої діяльності (на основі створеного фонду): відеоматеріали, фоно- й магнітозаписи, веб-сторінки тощо.

Зміст теоретичних і практичних публікацій функціонування ШБІЦ, медіатеки на сторінках фахових видань „Шкільна бібліотека”, „Шкільна бібліотека плюс” засвідчує посилену увагу до даного питання в Україні. З кожним днем кількість таких центрів збільшується, зокрема, у містах Києві, Сімферополі, Донецьку, Харкові. Міжнародна асоціація шкільних бібліотек відмічає, що шкільна бібліотека функціонує як життєво важливий інструмент освітнього процесу, вона існує не у відриві від загальної шкільної програми, але й у щоденній взаємодії з педагогічним і навчальним процесом.

Як засвідчив аналіз літератури з даного питання, модернізація освіти в Україні передбачає створення інформаційного освітньо-наукового простору, що передбачає інформатизацію бібліотек країни, забезпечення повного досвіду до всіх інформаційних матеріалів. Шкільні бібліотечно-інформаційні центри, медіатеки, як нова модель шкільної бібліотеки мають і повинні відігравати особливу роль у навчанні. Вони концентрують позитивний досвід шкільного розвитку, сприяють росту учнівських досягнень. Шкільні бібліотечно-інформаційні центри, медіатеки створюють умови учням і вчителям щодо самопізнання, самостійності, впливають на позитивний імідж навчального закладу. Розвиток ШБІЦ, медіатеки передбачає чітке виконання основних функцій бібліотеки, інформаційного центру, візуальне враження, яке вона справляє, її комунікації, манера поведінки та спілкування працівників бібліотеки відносно користувачів.

Терміни ШБІЦ і медіатека є тотожними і придатними для використання в бібліотечній галузі. Їх матеріально-технічна база залежить від ефективного фінансування, підтримки і розуміння з боку держави, школи, адміністрації, громадськості. Перевагами шкільного бібліотечно-інформатичного центру, медіатеки поруч із шкільною бібліотекою є те, що вчитель і учень має максимально більше вибору форм і методів роботи з інформацією, що сприяє відкритості навчання, наповнює інформаційний освітній простір новим змістом і допомагає їм у цьому фахівець бібліотечної справи, педагог, медіаспеціаліст, який досконало володіє навиками роботи із сучасними інформаційними технологіями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бирюкова Н.Б, Мовшон Л.М. Компьютер в школьную библиотеку. – М., 1992. – 19 с.
2. Климашина Г.А. Новые информационные технологии в работе школьных библиотек: Методическое пособие. – Севастополь, 2002. – 17 с.
3. Колесник О. Від бібліотеки – до медіатеки // Відкритий урок. – 2004. – № 4. – С. 43–45.
4. Колосай Л.А. Модель шкільної бібліотеки // Світло. – 1998. – № 1. – С. 32–34.
5. Концепція програми інформатизації бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів: Проект. – К., 2005. – 12 с.
6. Краткий справочник школьного бібліотекаря / О.Р. Старовойтова. – СПб.: Профессия, 2001. – 352 с.
7. Малько А.О. Концепція розбудови шкільної бібліотеки в шкільний бібліотечно-інформаційний центр у контексті інформатизації суспільства: Автореф. дис... канд. пед. наук. – К., 1995. – 18 с.
8. Матвійчук О.Є. Діяльність шкільних бібліотек по забезпеченню інформаційних потреб старшокласників: Автореф. дис... канд. пед. наук. – К., 2004. – 20 с.
9. Мозгова В.П. Бібліотека навчального закладу нового типу // Ліцей український гуманітарний. – К., 1996. – С. 150–152.
10. Озеров К.Г. Информационно-образовательная деятельность библиотечных медиацентров в школах США: Автореф. дис... канд. пед. наук. – СПб., 1996. – 22 с.
11. Рогова П.І. Соціальне призначення і функції освітянських бібліотек України // Шкільна бібліотека плюс. – 2003. – № 3–4 (серпень). – С. 7–10.
12. Руководство для школьных библиотек. – М.: Рудомино, 1997. – С. 35–40.
13. Семенова Л.С. Бібліотечно-інформаційний центр, як нова модель шкільної бібліотеки // Нестандартні уроки в школі та їх аналіз. – К.: Вид-во Харитоненка, 2003. – С. 60–63.
14. Сигрун Клара Ханнесдоттир. Школьные библиотекари: квалификационные требования и профессии // Руководство для школьных библиотек. – М.: Рудомино, 1997. – С. 35–40.
15. Семь шагов к новой библиотеке: создание информационного пространства школы как этап её модернизации: книга для директоров школ, методистов и библиотекарей / Сост. О.К. Громова, Л.Ф. Сухова. – М.: Первое сентября, 2003. – 208 с.
16. Хімчук О.Є. Новітні інформаційні технології шкільної бібліотеки // Шкільна бібліотека. – 2002. – № 2. – С. 17.
17. Эвелин Дэниэл. Школьная библиотека: задачи и миссия // Учительская газета. – 2003. – 6 сентября.
18. Ястребцева Е.Н. Школьный библиотечный медиацентр: от идеи до воплощения. Методические рекомендации для библиотекарей. – М., 2001. – 128 с.